

BERØMTE STEN

af Elsebeth Thomsen

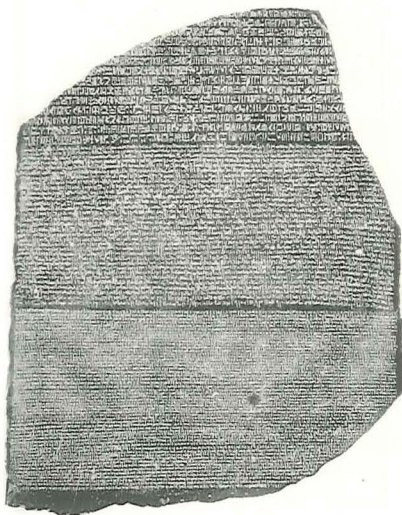
Gennem tiderne har det været skik og brug at benytte sten når en vigtig begivenhed eller en betydningsfuld person, som regel afdød, skulle ihukkommes. Til dette har man som oftest benyttet de mest uforgængelige bjergarter for at sikre mindets beståen langt ud i fremtiden, således er næsten alle Danmarks runestene granit eller gnejs fra Prækambrium. Takket være denne omhyggelige udvælgelse, findes der i dag sten, der er blevet berømte som følge af deres historie, og det behøver ikke at være den, som oprindeligt er direkte knyttet til dem, hvilket man for eksempel kan se i Rosette stenens historie.

ROSETTE STENEN

Rosette stenen er berømt, fordi den gav nøglen til tydingen af det ceremonielle ægyptiske skriftsprog, hieroglyferne.

Forståelsen af disse var gået i glemmebogen lige til begyndelsen af 1800-tallet, hvor Napoleon I's felttog til Ægypten lagde grunden til en især engelsk interesse for ægyptologi. Det blev imidlertid en franskmænd, Jean François Champollion, der i 1822 ved hjælp af kopier af Rosette stenen lavede en rigtig tyding af hieroglyferne og senere en grammatik, som udgør grundlaget for alle senere ægyptologers arbejde.

Rosette stenen har sit navn efter byen Rosette, på arabisk Rashid, der ligger godt 10 km fra Middelhavet, vest for Nilens vestlige hovedarm.

Rosette stenen, husk at hieroglyfer skal læses fra højre mod venstre!

Rosette-stenen, der måler 114,30 cm i højde, 72,39 cm i bredde og 27,94 cm i tykkelse, bærer en indskrift delt i tre afsnit, hver med sit skriftsprog, således at det nederste afsnit er skrevet på græsk, det mellemste på demotisk - det vil sige dagligdags ægyptisk i den Ptolæmæiske periode fra år 332 - 30 f.Kr. og det øverste med hieroglyfer. Den blev fundet i august 1799 e.Kr. af en ingeniør-officer fra Napoleons hær, der på det tidspunkt var beskæftiget med skansegravning cirka 7 km nordvest for Rosette, mens man ventede på efterretninger fra Frankrig, om hvad man skulle gøre.

Der var sket det, at den franske flåde var blevet slået af Nelson ved Abukir, og kun 4 skibe var sluppet bort. Den franske hær var derfor afskåret fra at foretage sig andet end at forbedre deres stillinger og holde øgterne på afstand.

Foruden soldater havde Napoleon imidlertid også medbragt videnskabsmænd - "æslerne", som de menige kaldte dem. Disse forskere havde henrykt kastet sig ud i allehånde studier uden hensyn til eget vel, mange blev blindet af den ægyptiske øjensygdom, og når man læser listen over alt det, de nåede at undersøge, er der god grund til at blive imponeret. Nogle eksempler kan nævnes:

"Det Røde Havs mineraler", "Ørkensandets bestanddele", "Nilens fisk", "Deltaets planter" og så videre.

Også arkæologer var med, og mange templer i det øvre Ægypten blev udgravet.

Derfor rapporterede officeren omgående fundet til sin chef, general Menou, der straks indså betydningen af det fundne, hvilket medførte, at der gik næsten 2 år, før stenen blev bragt til Cairo, til det nyopførte "Institut National", fordi Napoleon tilfældigt hørte om den. I Cairo blev der taget kopier (lithografier), som blev sendt til forskere over hele Europa.

Samme år, altså i september 1801, kapitulerede Frankrig og alt af arkæologisk værdi skulle derfor overgives til englænderne. Dette medførte en del problemer, da generalen igen "sad" på stenen og faktisk anså den for sin private ejendom. Det fortælles, at da englænderne kom for at hente den med magt, gjorde han, hvad han kunne for at ødelægge den, hvilket heldigvis ikke lykkedes, kun træindfatningen gik i stykker.

Efter en mindre omvej endte Rosette stenen på British Museum, overdraget af Georg III, og her findes den den dag i dag.

Det betydningsfulde ved stenen er, som det fremgår, den nøgle, der ligger i indskriften.

Græsk forstod man, og den demotiske del blev også hurtigt oversat, da det ikke var langt fra koptisk, et sprog, der stadig benyttedes op i det 17. århundrede. Hieroglyfer var det derimod betydelig sværere at

forstå. Mange mente, at det var et billedsprog, og der fremkom flere særdeles fantasifulde tydninger, men den rigtige løsning kom fra Champollion og en engelsk forsker, Thomas Young, som begge gik ud fra, at det var bogstaver, og at der fandtes et alfabet.

Efter at den demotiske del var blevet tydet, og på grund af den tredelte opstilling, var man klar over, at indskriften gengav samme tekst. Champollion gik da ud fra, at de hieroglyfer, der var omskrevet af en oval ring, en cartouche, og derfor særligt fremhævet, altid indeholdt et kongenavn. Fra den græske del vidste man, at der var tale om kong Ptolemaios (V Epifanes), og derfor var det nærliggende at sammenligne de græske bogstaver med hieroglyferne i cartouchen. Dermed var nøglen fundet, og herpå byggede Champollion videre.

Geologisk set er Rosette stenen en uhyre finkornet sort lavablok af bjergarten basalt, poleret på inskriptionsiden.

En lignende basalt, af Tertiær alder, findes blottet syd for Memfis (hvor stenen efter indskriften at dømmes er blevet brudt i et sydvest-nordøst gående bælte af intrusioner fra nordsiden af el-Fayum distriktet, cirka 100 km fra Cairo, til denne by og videre østpå i Suez distriktet.

Denne basalt kan forekomme enten som isolerede intrusive gange eller som plateaubasalt med en ret konstant mægtighed på 25 m, og den kom til verden som følge af voldsomme forstyrrelser i forbindelse med det Røde Havs dannelse som en gravsænkning.

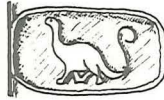
Man kender ikke basaltens nøjagtige alder, da de forskellige gang-intrusioner ikke fandt sted samtidig, men ikke desto mindre angiver den den øvre grænse for Oligocæn etagen i ægyptisk geologi, og vi kan derfor slutte os til, at Rosette stenens virkelige alder er omkring 25 millioner år forudsat, at præsterne har valgt den basalt, der var nærmest for hånden.

Det er ganske tydeligt, at netop denne modstandsdygtige bjergart er blevet valgt, fordi det var vigtigt at bevare stenens budskab for eftertiden, hvilket endda fremgår direkte af teksten. Denne er en lovprisning af Ptolemaios V Epifanes skrevet i foråret 196 f.Kr. af de ægyptiske præsters råd, der var forsamlet i Memfis for at fejre kongens 1 års jubilæum som regent. Det siges i indskriften, at de har fået eftergivet en hel del skat og gæld, at kongen også har givet mange gaver til templerne i form af blandt andet korn og penge, restaureret flere templer og herudover udøvet de sande kongelige gerninger, som at frigive fanger, tilgive landflygtige rebeller og sørget for at udsende tropper over vand og land mod Ægyptens fjender.

Som tak herfor bestemmer præsterne at yde flere æresbevisninger overfor Ptolemaios ved at lave statuer af og fester for kongen og så videre. Endvidere at: "Dette dekret skal indgraveres på en stele af hård sten i gudens ordskrift (hieroglyfer) og i bøgernes skrift (demotisk)(og i) Havi-nebu (grækernes) skrift. At en stele skal sættes op i det helligste i alle

templer nævnt herover (af) første, anden (og) tredje (orden) ved siden af statuen af Kongen af syd og nord, Ptolemaios, den evigt-levende, af Ptah elskede, den gud som kom til syne, herren over velgerninger."

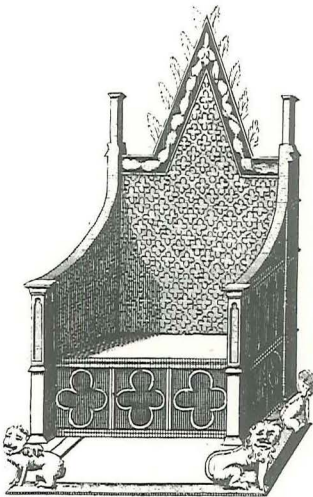
Desværre har præsterne næppe fulgt dekretet, da man kun har fundet yderligere 2 eksemplarer, men den her omtalte sten er dog blevet transporteret helt til Rosette.

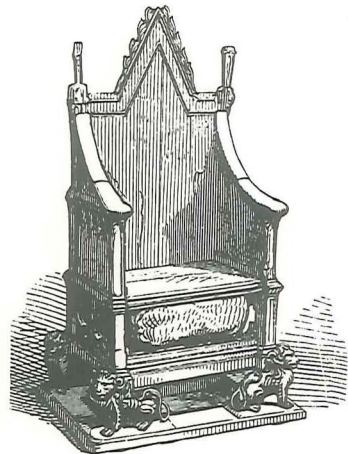
SCONE STENEN

Endnu længere skal Scone stenen, den skotske kroningssten, være blevet bragt, hvis man kan stole på dens tidlige historie.

Denne sten, der befinder sig i Westminster-Abbey i London, siges at være af østlig oprindelse, ligesom Rosette stenen, idet legenderne dels hævder at den er ægyptisk, dels at det er den sten, som patriarken Jakob hvilede sit hoved på, da han i en drøm så en stige, der gik op i himmelen (1. mosebog kap. 28 vers 10-22). Da Jakob vågnede tog han stenen, rejste den som en støtte og gød olie over den. Stedet, der før hed Luz, kaldte han Betel, det vil sige Guds hus. Det hedder nu Ramallah og kan findes på et kort cirka 15 km nord for Jerusalem.

Kroningsstolen i 1722.

Kroningsstolen i 1974.

Fra dette sted skulle stenen på Moses' tid være blevet bragt til Spanien af en græker, til en by ved navn Brigantia i Galicien det vil sige i det nordvestligste hjørne af Spanien. Her blev den efter sigende brugt til dommersæde af Gethalus, hvis efterkommer, Simon Brech, den første skotske konge, i det 8. århundrede f.Kr. tog den med til Irland, hvor den forblev cirka 400 år, og derpå blev ført af kong Fergus til Dunstaffnage i Argyllshire i det vestlige Skotland. I 850 e.Kr. blev den igen flyttet, denne gang af kong Kenneth II til Scone abbediet i Perth grevskabet i det østlige Skotland.

I Scone var det skik at man kronede og salvede de skotske konger, og stenen blev derfor knyttet til denne ceremoni, idet den, dækket af et guldbroderet klæde, var anbragt ved korset på abbediets kirkegård, og kongen blev placeret på den "una petra magna super quam reges Scociae solebant coronari".

På grund af den store betydning man mente, og nogle stadig mener?, at den havde for skotternes skæbne, hvilket understøttedes dels af dens brug, dels af den inskription, der fandtes på den, blev den den engelske konges, Edward I's fornemste krigsbytte, da han havde slået kongen af Skotland, John Balliol, i 1296. Indskriften lyder:

"Ni fallat fatum, Scoti, quocunque locatum,
Invenient lapidem, regnare tenentur ibidem."

Dette er ifølge overleveringen skrevet af Kenneth II omkring 840, og kan oversættes således:

"Hvis ej skæbnen fejler, oh! skotter, hvor end anbragt,
de (skotterne) finder stenen, der vil de have herredømmet."

Samme år, 1296, sendte Edward den sammen med kronregalierne til Westminster-Abbey, hvor den lige siden er blevet brugt ved alle engelske monarkers kroning.

Stenen befinder sig under sædet i en trætronstol, der, med undtagelse af løverne, sandsynligvis er lavet til den på Edward's tid. Man kan i dag se stenen, hvilket ikke altid har været tilfældet.

En anden legende fortæller, at det var en ægyptisk prinsesse, Scota, som medbragte stenen til Irland og derfra til Skotland, idet hun, ved at fordrive englænderne, blev skotsk dronning og dermed gav navnet til landet og dets befolkning. Scota nævnes også som Gethalus kone i en anden version, hvorved "forbindelsen" med Jakob er opnået.

Endelig er stenen blevet identificeret med den irske kroningssten, "Lia Fail", fra Tara, cirka 34 km nordvest for Dublin. Denne sten gav lyd fra sig under den retmæssige konge, når en ny skulle vælges, og måtte altså være blevet bragt til Skotland, men den irske legende bringer "Lia Fail" fra Skotland, så der er visse uoverensstemmelser, og desuden forlyder det, at den aldrig har forladt Tara.

Selve Scone stenen er nok det mest afslørende. Den måler 66,04 cm i længde, 42,55 cm i bredde og 26,67 cm i tykkelse, og beskrives som

en mørk rødlig kalkholdig sandsten med nogle få indesluttede rullesten, heraf en af kvarts og to andre af et mørkt materiale, som er blevet betragtet som muligvis lydsk sten, det vil sige en sort hård kiselskifer bestående af kvarts og kalcedon af organisk oprindelse (den er især udbredt i ældre Palæozoiske lag). Ifølge den engelske professor Ramsay (1865) er Scone stenen den slags sten, som stenhuggere kalder "freestone", en letbearbejdelig sten. Ved at betragte stenen ud fra et geologisk synspunkt kommer Ramsay til den konklusion, at den stammer fra egnen omkring Dunstaffnage, hvorfra den så senere er blevet bragt til Scone.

Dette er måske muligt, idet undergrunden nord for Oban, i Dunstaffnage's umiddelbare nærhed, udgøres af den nedre del af Old Red formationen fra Devontiden - altså med en alder på knap 400 millioner år. Bjergarterne her fremtræder mest som et basalkonglomerat, men også som breccier, sandsten, skifre og kalksten. Ramsay mener også at tilbagevise tanken om, at stenen kan være ægyptisk, idet han siger, at der ikke findes sandsten af samme slags i Ægypten.

Ikke alle er enige med ham i dette. W.J.Loftie påstår i 1891, at den "talende" Memnon-statue netop er lavet af denne sandsten. Statuen, der findes i Theben, består sandsynligvis af nubisk sandsten ligesom de fleste af øvre Ægyptens templer, en sandsten, der i farve og udseende minder en del om Old Red sandsten, men som er betydelig yngre, idet den stammer fra Kridttiden. Plinius, en romersk forfatter, der levede fra 23-79 e.Kr., har forøvrigt skrevet at statuen er lavet af "basanites", en sten, som i farve og hårdhed ligner jern, og denne er blevet tolket som en gråvacke, det vil sige en "uren" sandsten.

Betel, stedet hvor det hele startede, ligger i et kalkstensområde af Turon-Cenoman alder, men kun 3-4 km vest for byen findes en noget ældre blotning, fra Nedre Kridt, i form af vekslende lag af sandet kalk og dolomit, mergel, ler, hvide sandsten og brogede sandsten, blandt andet violette. Spørgsmålet er da, om Jakob, der var på vej nordpå, har valgt sig en kalksten eller en sandsten, der godt kunne minde om Scone stenen. Det må man lade stå ubesvaret.

Tilbage er imidlertid det mest nærliggende, nemlig Scone, hvis omegn udgøres af en rød sandsten fra den nederste del af den Devone Old Red formation, en sandsten, som minder forbavsende om Scone stenen.

Konklusionen må da blive, at selvom Scone stenen måske kunne stamme fra Dunstaffnage, er det nok mest sandsynligt, da flere kilder slet ikke omtaler denne station på stenens vandring, at stenen stammer fra Scone, og ikke har rejst nær så langt som antydnet, men det er forøvrigt også kun i engelske krøniker, at den er Jakobs hovedpude.

Andre berømte sten vil blive omtalt i kommende numre af Varv.

Eusebia Thomsen